

“ЛЮД – СЕ НАША СИЛА.., ЄГО ДОБРО – СЕ НАША БУДУЧНІСТЬ” (ПОЧАТОК ДОБИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО)

Сімнадцятого січня 1901 р. на вщент заповненій площі Собору Святого Юра у Львові під звуки церковних дзвонів оголошено важливу новину в житті Греко-Католицької Церкви: Папа Лев XIII окремим декретом-буллою іменував на Галицький престол Станіславівського єпископа графа Андрея Шептицького. Майже півстоліття очолював церкву Андрей Шептицький – видатний церковний і громадсько-політичний діяч, партіот-державник, талановитий вчений, філософ, меценат української культури і мистецтва, який помітно вплинув на усі сфери суспільного життя Галичини першої половини ХХ ст.

У перше десятиріччя нового століття галицькі українці зробили чималий поступ у всіх галузях суспільно-політичного, економічного й культурно-освітнього життя. Долаючи перешкоди австрійської влади, польської адміністрації, розвивався український сокільсько-стрілецький і кооперативний рухи. Розгортали активну діяльність такі новоутворені крайові об'єднання: Крайовий кредитний Союз, Сільський Союз, Союз Молочарських спілок, Торгова Господарська Спілка, Ревізійний Союз Українських Кооперативів, Сільсько-господарський Крайовий Союз Торгових Спілок. Серед їх фундаторів і керівників було галицьке священицтво. Розвиток кооперації задовольняв матеріальні потреби дрібних товаровиробників, зміцнював село і закладав економічний фундамент для національно-визвольного руху¹. Організатором антиалкогольного руху за участю священицтва стало товариство “Відродження” (створене 1909 р.)². Зростає авторитет Руського Педагогічного Товариства, яке у 1902-1910 рр. очолював греко-католицький священик Іван Чапельський (1858-1918)³.

Національну науку і культуру плекало Наукове товариство імені Шевченка у Львові, яке об'єднувало працю вчених Галичини і Наддніпрянщини й визнавалося світовою громадськістю як українська Академія наук. Під керівництвом М.Грушевського, І. Франка, В. Гнатюка товариство згуртувало наукову і літературно-мистецьку еліту України. До Першої світової війни НТШ видало українською мовою 300 томів наукових праць⁴. У його друкарні побачили світ десятки книг релігійної тематики. Зусиллями галицької громадськості, зокрема й душпастирів, розвивалося українське шкільництво. Перед війною у краї діяло 6 державних і 15 приватних гімназій, 3 тисячі народних шкіл, а у Львівському університеті – 7 українських кафедр⁵. Зміцнилися позиції українства у суспільно-політичному житті Австро-Угорщини. Очолювана досвідченими політиками Ю. Романчуком, К. Левицьким, І. Франком, М.Грушевським, В. Будзиновським, Національно-демократична партія перебрала до своїх рук керівництво національним життям краю. Її провід – Народний Комітет на довгі роки став центром державно-політичної думки і генератором важливих парламентських ініціатив, які підтримував А. Шептицький.

“Центральною фігурою Галичини з початком ХХ століття, – наголошувала Наталія Полонська-Василенко, – став митрополит Галицький Андрей граф Шептицький

(1900-1944). За 44-літнє його керівництво Греко-Католицькою Церквою вона остаточно стала українською національною Церквою. Значення Андрея Шептицького більше, ніж тільки митрополита: він був душею всього національного та культурного життя Галичини”⁶.

Виходець із давньої родини галицьких бояр, графів Шептицьких, яка дала Українській Церкві кількох ігуменів, Львівських і Перемиських єпископів та двох Київських митрополитів, Роман отримав блискучу освіту в елітних гімназіях й університетах і, відмовившись від перспективної військової кар’єри, 1888 р. з благословення Папи Лева XIII став ченцем Василянського Чину Добромільського монастиря. У 1892 р. отримав священницький сан як о. Андрей, а вже 1896 р. молодий доктор права призначений ігуменом львівського монастиря св. Онуфрія, де розгорнув широку місіюну діяльність. Наступного року його обирають секретарем протоігумена Галицької провінції Василянського Чину, і він разом з о. П. Філясом засновує перший у краї релігійний місячник “Місіонар”, якого справедливо нарекли Апостолом українського народу.

Поява часопису стала помітною подією у церковно-релігійному житті Прикарпаття. Блискавичне розповсюдження часопису, який за висловом П. Філяса, “розбігся по ваших селах, як та іскра по сухому листю”, засвідчило його значний успіх. Часопис високо оцінив митрополит С. Сембратович у листі до духовенства: “На днях появилось у Львові письмо під заголовком “Місіонар”. Багатий зміст того письма, дух і бесіда його заслуговують на повне визначення, а тому що ціна його незвичайно доступна (2 крейцери – Авт.), то надається воно якнайліпше до читання і поучення як молоді шкільної, так і старших і повинно знаходитися в кожному домі, тим більше в кожній читальні”⁷. А втім, засновники часопису не обмежувалися релігійною тематикою, регулярно торкалися морально-сімейних та інших аспектів світського життя. Історик Церкви Іван-Павло Химка слушно визначив часопис як “нове народне періодичне видання для селянства... Його “місіонерська” діяльність була спрямована на номінально греко-католицьке, але водночас небезпечно зрадикалізоване селянство”⁸. “Місіонарем” постійно опікувався митрополит Андрей Шептицький, допомагав редакції матеріально, друкував на його сторінках Пастирські Листи.

У серпні 1899 р. 34-літнього Андрея Шептицького призначено єпископом Станіславівської єпархії, яка була досить великою: нараховувала 336 парафій і 8 монастирів, близько мільйона вірних. Свою діяльність він розпочав з відвідувань парафій, у ході яких детально знайомився із життям селянства, вчив і сповідав, допомагав бідним, чим завоював любов і повагу вірних. Його перший пастирський лист до духовенства і віруючих торкався актуальних проблем всього українського кліру і народу, закликав жити згідно з християнськими законами справедливості, єднатися, дбати про народну освіту, виховувати у молоді почуття обов’язку перед суспільством, самостійності, чесної праці. Звертаючись до інтелігенції, єпископ називав її природним просвітителем народу. Наголошував, що “жадає рішучо в цілм народі християнського патріотизму... Покликується на патріотизм духовенства, яке любить свій народ не словами, а працею і самопожертвою, жадаючи менше слів, а більше діла – праці для добра народу”⁹. У наступному пастирському листі до духовенства єпископ виклав своє національно-релігійне кредо: “Я з діда-прадіда русин. Церкву нашу і святий наш обряд я цілим серцем полюбив і справі Божій я посвятив ціле своє життя”¹⁰.

Усвідомлюючи нові реалії суспільно-політичного життя на зламі століть, єпископ Андрей Шептицький вже тоді виявив риси передбачливого політика, який об’єктивно оцінив ситуацію, накреслив нову програму діяльності Церкви. Відзначаючи, що на рубежі

століть духовенство втратило провідну роль у суспільно-політичному русі, він писав: “Ще донедавна священицтво мало в нашій суспільстві перший рішаючий голос. Увесь народ повинуввся йому, тому голосові майже без винятку і без спротиву. Сьогодні часи змінилися. Через розвиток політичного життя, розбудження і ріст літератури дійшло до того, що священики вже не в однім ділі уступають перше місце світській інтелігенції, що народ уже не раз виводить з-під проводу Церкви. Часи, коли українську інтелігенцію представляли лише священики, минулися безповоротно і без жалю для нас. Ми тішимся, що можемо ту працю, яка до нас безпосередньо не належить, зложити у відповідальні руки, але мимо того ми не перестасмо нашим невід’ємним правом домагатися і в руках держати провід в річах найважливіших у суспільному житті: віра і мораль”¹¹.

Активізація українського, польського і єврейського політичного життя на початку ХХ ст. викликали у галицьких ієрархів неоднозначну реакцію. Десь до 90-х років ХІХ ст. греко-католицьке духовенство не лише підтримувало, а й очолювало національний рух. Однак радикалізація національного руху і зростання антиклерикалізму у середовищі соціал-демократії, молодій інтелігенції спричинили інерцію певної частини духовенства до національного руху. Зокрема, новий Станіславівський єпископ Григорій Хомишин та його прихильники вважали, що Церква повинна відмежуватися від визвольного руху. Будучи вже митрополитом, Андрей Шептицький виступив проти такої, на його погляд хибної позиції в новій політичній ситуації початку ХХ ст. Церква мала залишитися незалежною від національного руху, підтримуючи його лише при умові дотримання християнських засад моралі. У національній справі, підкреслював А. Шептицький, ніхто не має права діяти поза християнською етикою, оскільки зло не тільки не служить “чистій і священій справі народу, а й прямо шкодить їй”¹². Саме тому в Пастирському посланні митрополита і єпископів до народу з приводу вбивства львівським студентом Мирославом Січинським 1908 р. галицького намісника польського графа Анжея Потоцького цей терористичний акт рішуче засуджувався. “Служба народови, служба вітчизні, се служба свята, – писав митрополит, – треба мати руки чисті, не закривавлені... Лише усиленою і витривалою працею можна прислужити своєму народови... Над правдиво-великими ділами треба посвяченя не одної хвилі, а цілого життя”¹³.

Андрей Шептицький обняв митрополичий престол на урочистій відправі 17 січня 1901 р. у львівській церкві св. Юра. З його приходом, відзначають усі без винятку дослідники, розпочалася нова доба в історії Греко-Католицької Церкви. За Андрея Шептицького вона мала 1854 парафії і 2934 тисячі вірних¹⁴. Греко-католицьке священицтво продовжувало відігравати важливу роль у суспільному житті, особливо у сільській місцевості, де проживало дві третини українців краю. Цілком закономірно, що митрополит А. Шептицький приділяв велику увагу проблемам духовенства. Він вважав однією з причин занепаду церковного життя на зламі століть низький рівень освіти парохів, отже, насамперед прагнув “сформуванню фігури новітнього українського священика.., виховання українського кліру, спроможного сповнити велику місію Української Церкви”¹⁵. З цією метою він розбудовує духовні семінарії: у 1901 р. реорганізує Львівську семінарію, студенти якої слухали лекції у Львівському університеті до заснування митрополитом 1928 р. Богословської академії; у 1906 р. створює Перемиську, а наступного року – Станіславівську духовні семінарії. На його особисті кошти за кордоном вчилися молоді богослови.

Великою школою для галицького священицтва були його майже півтори сотні Пастирських листів, які виходили кілька разів на рік і торкалися не лише проблем

богословії, літургії та обряду, а й громадсько-політичного життя. Серед них були окремі послання до священників, світської інтелігенції, молоді, українських емігрантів, а також до гуцулів-буковинців, українців діаспори та інших. Глибоким змістом наповнені пастирські листи щодо становища Церкви Східного обряду, проблеми соціальні і молодіжного виховання, єдність у церковному та суспільному житті народу, виборчі реформи, політичні вбивства, небезпеку москвофільства, обов'язки вірних на випадок війни й агресії з боку Росії, шкідливість соціалізму тощо.

Чимало робилося для організаційної розбудови Церкви. Зауважимо, що, окрім галицьких Львівської, Перемиської та Станіславівської єпархії, канонічні повноваження митрополита А. Шептицького Папою Пієм X 1908 р. були поширені на греко-католицькі єпархії Великої України, Білорусії і Росії. Тобто Андрей Шептицький отримав пап'яршу владу з правом призначати єпископів на великих територіях Сходу. Глава Української Церкви чимало зусиль докладав унійній акції в Україні і Росії, вважав духовним завданням на засадах Берестейської Унії здійснити церковну злуку. Піднесення галицького митрополита Апостольською Столицею до стану патріарха, відтак Львова як твердині Київського католицького православ'я суттєво зміцнило Церкву й послабило позиції польського латинізму в Галичині. Проте роль Церкви у національно-культурному поступі не зменшувалася.

“Однією з найдраматичніших сторінок суспільно-політичного життя Галичини в останні десятиріччя існування Австро-Угорської монархії, – відзначив львівський історик Володимир Качмар, – була боротьба за українську школу, чи не найважливішим виявом якої стали змагання за український університет у Львові”¹⁶. У вирішенні цих давніх проблем галицьке духовенство на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким зробило вагомий внесок, особливо в розвиток народних шкіл. Якщо 1900 р. у Галичині нараховувалося 1932 українські школи, то напередодні світової війни їх стало близько 3000. Духовенство тісно співпрацювало з “Рідною Школою”, Руським Педагогічним Товариством. Хоч українську школу продовжували дискримінувати, перш за все, поляки, її поступове піднесення було очевидним. За активної участі Церкви досягнуто значних успіхів у розвитку культури, насамперед в сільській місцевості. З 1900 по 1914 р. у Галичині відкрито 2000 нових читалень, 430 будинків “Просвіти” та Народних Домів. Всього ж у краї функціонувало 2664 бібліотеки та 2944 читальні, очолювані здебільшого священниками. Для масової освіти українські видавництва видрукували 1,5 млн. книг¹⁷. Греко-Католицька Церква підтримувала широкомасштабні суспільні акції у справі заснування українського університету. Як митрополит, посол Галицького сейму і австрійської Палати Панів Андрей Шептицький виступив з доповіддю щодо цієї проблеми 28 червня 1910 р. у парламенті. Він переконував у нагальній національно-культурній необхідності створення вищої школи для українського народу, в гострій потребі національних кадрів священників, учителів, лікарів, юристів¹⁸. Незважаючи на перешкоди польського проводу, в 1913 р. нарешті вдалося домогтися цісарського декрету про відкриття університету, але цьому перешкодила світова війна.

Слід згадати про поступ національної культури та мистецтва, до якого спричинилися Церква і особисто митрополит. Відомий галицький політик Лонгин Цегельський писав: “Коли ж поглянемо, хто за останні 35 років створив або фінансує найбільше українізуючих установ у Львові, то побачимо, що це Митрополит Шептицький. Згадаймо ... Національний Музей, Народна Лічниця, Порадня Матерів, Сиротинець, Дяківська Бурса, Духовна Академія, Жіноча Гімназія Сестер Василіанок, Бурса Рідної Школи, Малярська Студія, Школа ім. Грінченка, Школа ім. князя Льва, Читальня на Личакові та це далеко не все”. До цього переліку автор додає список побудованих або

утримуваних митрополитом 4 церков, 4 шкіл, 2 монастирів, 4 бурси, 2 шпиталів, 2 наукових установ¹⁹.

Митрополит А.Шептицький дбав про збереження та примноження культурно-мистецької спадщини краю, розвиток музейництва, книгодрукування, народного церковного будівництва. Церковний музей (з 1911 р. – Національний музей), заснований у 1905 р. митрополитом Андреем Шептицьким, спершу розміщувався в підсобних приміщеннях Собору св. Юра, а з 1911 р. у репрезентативному палаці (нині вул. Драгоманова, 42), який закупив фундатор. Тоді ж митрополит призначив на потреби музею, що містив унікальну колекцію прикарпатських ікон (зокрема, роботи Івана Рутковича і Йови Кондзелевича), річне фінансове забезпечення до 1921 р. у сумі 18000 корон (3600 доларів). Навколо музею згуртувалися любителі мистецтва, відомі діячі науки і культури Іван Франко, Іван Труш, Олекса Новаківський, Філарет Колеса, Ярослав Пастернак, Михайло Драган, Іван Огієнко, Іван Левинський. Археолог Я.Пастернак під патронатом митрополита провів археологічні розкопки княжого Галича, а всі знайдені пам'ятки, зокрема золотий і срібні скарби XI – XII ст., передав у власність Національного музею²⁰. Національний музей ім. митрополита А. Шептицького став поважним культурно-мистецьким закладом європейського масштабу. До 1939 р. він мав 80 тис. експонатів, унікальну бібліотеку (30 тис. томів стародруків книг і альбомів), організував 70 виставок, видав 16 томів наукових записок²¹.

“Товариство для розвою руської штуки” (засноване в 1898 р. за участю І.Труша і М.Грушевського) започаткувало громадське обговорення проектів церков, іконостасів, металевих хрестів. Власне у той час архітектор Є.Нагірний побудував десятки ошатних церков, поєднавши традиції кам'яного будівництва Русі і Візантії. Відроджувалися й традиції гуцульської народної архітектури. Українізація церковного мистецтва торкнулася інтер'єрного середовища, бо до XX ст. церковні розписи (орнаментика, фігурні зображення) перебували під впливом західної традиції. Відновлено створення керамічних ікон у Львові, Коломиї, Косові²².

Завдяки митрополиту і галицькій ієрархії Греко-Католицька Церква напередодні Першої світової війни стала національно-духовною твердиною українства краю. Подаємо її структуру станом на червень 1914 р.:

Єпархії	деканати	парафії	церкви	священики	віруючі
Львівська	53	754	1308	886	1 335 977
Перемиська	41	629	1320	826	1 252 492
Станіславівська	21	433	596	838	1 022 000
Всього	115	1816	3224	2250	3 610 469

У стані піднесення було монаше життя. Чільне місце у ньому займав Чин св. Василя Великого, про який митрополит А. Шептицький постійно піклувався. Перед Першою світовою війною він мав 16 монастирів у краї та дві заокеанські філії, нараховував двох ієрархів, 85 ієромонахів, 77 братів, 47 студентів, отже всього 211 ченців і 23 новики²³. З метою посилити місійну працю в краї й поліпшити теоретичний рівень підготовки священицтва митрополит в 1903 р. відновив давній Чин Студитів й особисто розробив новий монаший статут. Чин очолив брат митрополита Климентій Шептицький. Крім того, у 1913 р. глава Церкви запросив до місійної праці в Галичині

отців бельгійського ордену Редемптористів, які прийняли східний обряд. Обидва монаші згромадження діяли переважно у Львівській архієпархії і значно поступалися Василянцям як чисельністю, так і масштабами своєї діяльності.

Зрозуміло, що митрополита Андрея хвилювала й проблема національно-політичної консолідації українців. У цей час, як відомо, лідерами національно-політичного життя стали молоді українські політичні партії, суспільно-політична роль церкви помітно підупала. До 1907 р. з боку митрополита не здійснювалося жодних заходів для коригування політичного курсу галицьких українців. Причиною такого нейтралітету, мабуть, стало подальше протистояння українофільського та москвофільського таборів (обидва напрямки були широко представлені в середовищі греко-католицького кліру). Андрей Шептицький не робив різких заяв, спрямованих проти того чи іншого напрямку, бо не бажав перенести політичний конфлікт у середовище церкви. Щоправда, відчувалося, що у митрополита були симпатії до УНДП. Зближення з націонал-демократами відбулося з метою підтримки центристської політичної течії, що не ставила перед собою радикальних соціальних та національних завдань. Цьому також сприяв помітний розкол русофільського табору, радикальна течія якого проголосила етнічну єдність з росіянами. У 1909 р. Андрей Шептицький взяв навіть участь в нарадах Ширшого Народного Комітету УНДП, запропонувавши посередництво в справі ліквідації розколу між українськими послами австрійської Державної ради від Галичини та Буковини. 1911 р. галицькі єпископи підписали передвиборче звернення до духовенства, в якому стверджували необхідність підтримати патріотично налаштованих та моральних кандидатів у послы. За посередництвом Шептицького у 1914 р. відбулися польсько-українські переговори в справі проведення сеймової виборчої реформи. Можливо, в такому посередництві був зацікавлений офіційний Відень, який сподівався, що авторитет митрополита стримуватиме українську репрезентацію від радикальних кроків²⁴.

Перша світова війна та масова депортація національно-патріотичного греко-католицького духовенства на схід не зупинили суспільної місії УГКЦ та її митрополита Андрея.

Підсумовуючи здобутки національного відродження й загалом національно-політичного життя, слід відзначити, що вони були тісно пов'язані з діяльністю Греко-Католицької Церкви, яка до 80-90-х років XIX ст. очолювала цей процес, а з XX ст. брала у ньому активну участь. Своїми ініціативами і впливом Церква зумовила значний поступ українства у сферах суспільно-політичного, господарсько-економічного та культурно-освітнього життя. Вона стала духовним оплотом народу в Першій світовій війні та національно-визвольних змаганнях 1914-1923 рр.

¹ Історія споживчої кооперації України. – Львів, 1996. – С. 103-109.

² Савчук Б. Корчма: алкогольна політика і рух тверезості в Західній Україні у XIX ст. – 30-х роках XX ст. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 118-122.

³ Товариство “Рідна школа”: історія і сучасність. Науковий альманах. – Львів, 2001. – Ч.1. – С. 168 – 169.

⁴ Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX-XX століття. – К., 1996. – С. 207

⁵ Полонська-Василенко Н. Історія України. – К., 1992. – Т. 1. – С. 434.

⁶ Там само.

⁷ Місіонар. – 1897. – Ч. 5. – С. 7

⁸Химка Іван-Павло. Греко-Католицька Церква і національне відродження в Галичині 1772 – 1918 // Ковчег – Львів, 1993. – Ч. 3. – С. 89.

⁹Сапеляк Андрій, владика. Київська церква на слов'янському Сході. – Буенос-Айрес; Львів, 1999. – С. 107 – 108.

¹⁰ Там само. – С. 109.

¹¹ Там само. – С. 110-112.

¹²Филипович Л. Митрополит Андрей (Шептицький) і Іларіон (Огієнко): проблема національної Церкви // Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік” – Львів, 1993. – С. 189.

¹³Спільне Пастирське послання митр. Андрея Шептицького та ін. єпископів до народу з приводу вбивства ц.-к. Намісника А. Потоцького з долученою інструкцією до духовенства // Митрополит Андрей Шептицький : Життя і Діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Церква і суспільне питання. – Львів, 1998. – Т.ІІ, кн.І. – С. 424.

¹⁴Химка Іван-Павло. Греко-католицька церква в Галичині в 1772-1918 роках // Третій міжнародний конгрес українців. Історія. Ч. І. – Харків, 1996. – С. 216.

¹⁵ Сапеляк А. Назв. праця. – С. 111.

¹⁶ Качмар В. За український університет у Львові – Львів, 1999. – С. 7.

¹⁷Герасимович І., Терлецький О. Освіта і шкільництво // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – К., 1995. – Т. 3.

¹⁸Промова митрополита гр. А.Шептицького в парламенті вельмож 28 червня 1910 р. // Руслан. – 1910. – Ч. 134.

¹⁹Цегельський Л. Митрополит Андрей Шептицький. – Львів, 1995. – С. 46-47.

²⁰Літопис Національного музею у Львові. – 2000. – №1 (6). – С. 5-10, 43.

²¹Митрополит Андрей Шептицький. Матеріали та документи (1865-1944). 2-е видання. За ред. Я.Ю. Заборовського – Львів; Івано-Франківськ, 1995. – С. 21.

²²Нога О. Проект пам'ятника Івану Левицькому – Львів, 1997. – С. 278-298; Черкес Б., Грицюк Л. Архітект Євген Нагірний // Дзвін. – 1991. – № 4. – С. 150-155.

²³Ваврик Михайло, ЧСВВ. Нарис розвитку і стану Василянського Чина. XVII – XX ст. – Рим, 1979. – С. 65.

²⁴Расевич В. Митрополит Андрей (Шептицький) і проблема національно-політичної консолідації українців (1900 – 1918рр.) // Ковчег – Львів, 2000. – Ч. 2. – С. 212 – 223.